

ATSISKYRIMO NUO ANONIMIŠKUMO PRASMĖ: EMMANUELIS LEVINAS

Jolanta Saldukaitytė

Vilniaus Gedimino technikos universiteto
Kūrybinių industrijų fakulteto
Filosofijos ir politologijos katedra
Saulėtekio al. 11–710, LT-10223
El. paštas: Jolanta.Saldukaityte@gmail.com

Straipsnyje aptariama ankstyvuosiuose Emmanuelio Levino tekstuose pristatoma egzistencijos anonimiškumo samprata. Keliant klausimą, kokia yra išsivadavimo iš anonimiškumo prasmė, parodoma, kad tai yra viena intersubjektyvaus santykio prielaidų ir pačios etikos galimybės sąlyga.

Levino egzistencijos samprata taip pat padeda atskleisti jo santykį su Vakarų, ypač su Martino Heideggerio, filosofija. Autorė laikosi nuomonės, kad Levino egzistencijos ir egzistuojančiojo atskyrimas nėra tik heidegeriškojo ontologinio skirtumo apvertimas ar jo modifikacija, bet pirmasis žingsnis link šiuo skirtumu neparemtos kitybės.

Pagrindiniai žodžiai: Levinas, Heideggeris, egzistencija, egzistuojantysis, anonimiškumas, atskyrimas, ontologija, etika.

Emmanuelis Levinas geriausiai žinomas kaip etikos, laikomos pirmąja filosofija, atstovas. Šis teiginys implikuoja filosofijos kaip ontologijos kritiką. Levino mąstymo kryptis, jo etinė orientacija tampa aki-vaizdi vėlesniuose jo tekstuose, tačiau jau ankstyvojoje Levino filosofijoje ryškėja jo įtarumas būties mąstymo atžvilgiu. Gilindamasis į pačios filosofijos sampratą, jis laikosi nuomonės, kad kelti klausimą „kas yra būtis“ nėra pakankama. Anot mąstytojo, Vakarų filosofija (taip pat Martinus Heideggeris – nepaisant jo Vakarų metafizikos kritikos bei siekio atsiriboti nuo metafizinės būties sampratos) patį *būties buvimo faktą* suvokusi kaip savaime suprantamą ir jo neužklaususi. Priešingai, metafizika, pradedant Platonu, orientavosi į idealios būties paieškas, siekdama vis geresnės būties (Levinas 2003: 50–51). Pats teiginys „būtis

yra“ nurodo būties tapatybę, jos pakankamumą. Tradicijai keliant klausimą „kas yra būtis“, anot Levino, viso labo tepranešama apie savo santykį su būtimi, tačiau nepermašoma, koks yra šio santykio pobūdis. O Levinas, neatsisakydamas graikiškosios filosofijos dvasios, siūlo išplėsti pačią filosofijos sampratą ir jos svarstomų klausimų lauką. Levino manymu, būtis yra kažkas esmingai svetimo ir ieškojimas atsakymo į jos klausimą veda tik į akligatvį (Levinas 2004: 28/9)¹. Filosofija gali būti daugiau nei būties klausinėjimas – ji gali ne tik ieškoti atsakymo į klausimą „kas yra būtis“, bet ir leisti išeiti anapus šio klausimo. Ši Levino kryptis ir jos prasmė ypač išryškėja vėlesniajame jo kūrybos laikotarpyje, tačiau

¹ Cituojant nurodomi prancūziškojo (pirmas skaičius) ir angliškojo leidimo puslapiai.

žvelgiant retrospektyviai, jau ankstyvuosiuose tekstuose akivaizdus siekis išsivaduoti iš ontologinio būties klausimo.

Levinas atsižvelgia į Heideggerio *Būtyje ir laike* (Heidegger 1977) išplėtotą Vakarų metafizikos kritiką, jo atskleistą būties veiksmožodiškumą bei būties ir esinio ontologinį skirtumą ir savo filosofijoje taip pat svarsto būties klausimą. Tačiau perklausdamas, kokia yra būties struktūra, jis nesutinka, kad būties klausimas yra pagrindinis filosofijos klausimas, galutinė mūsų rūpescio riba. Taigi jį veda ne būties nostalgija, ne siekis joje įsitvirtinti (*se poser*), o priešingai, būdo, kaip iš jos išsilaisvinti² (*se deposer*), paieška. Būtent pabėgimas nuo būties, o ne įsitvirtinimas joje Levinui yra tai, kas „leidžia atnaujinti antikinę būties kaip būties problemą“ (Levinas 2003: 56), užklausančią apie pačią būties struktūrą, apie buvimo būtyje būdą ir šio paties būdo, o ne būties, prasmę.

Taigi Levinas, nors savo ankstyvojoje filosofijoje ir neatmeta būties klausimo, jį reformuluoja ir kelia visai kita prasme nei Heideggeris. Kaip teigia Robertas Manningas, „klausdama tą patį klausimą ir turėdama tą patį tikslą kaip ir Heideggerio filosofija, Levino filosofija interpretuos žmogiškąją egzistenciją skirtingai ir kitu būdu nei Heideggeris tai daro *Būtyje ir laike* ir atitinkamai pasiūlys aiškiai kitokią būties prasmės interpretaciją“ (Manning 1993: 30). Heideggeriui būties prasmės

klausimas tampa štai-būties būties prasmės klausimu, o Levinui rūpi ne tiek atrasti būty / egzistenciją, kiek išsiaiškinti jos prasmę. Ilgainiui išryškėja, kad šis Levino judesys yra atsigręžimas į dar vieną Vakarų filosofijos „užmarštį“. Ne į būties, o į esinio, žmogaus, jo kitybės užmarštį. Filosofija, ieškodama harmonijos tarp žmogaus ir pasaulio, žmogaus būklės nepakankamumą, anot Levino, suvokusi tik kaip būties ribotumą (Levinas 2003: 51). Jį trikdo, kad visi žmogaus modalumai yra būties modalumai, o visa, kas žmogiška (*tout l'humain*), yra redukuojama į ontologiją (Levinas 2000: 58) – taip pats žmogiškumas, žmogaus orumas ir jo kitybė lieka užmiršti, neapmąstyti. Heideggeris kritikuoja Vakarų metafizinę būties mąstymą, o Levinas išvelgia tiek metafizinės tradicijos, tiek Heideggerio fundamentinės ontologijos nepakankamumą. Heideggeris parodo, kad būtis neturi būti mąstoma esinio terminais, o Levinas – priešingai – esinys neturi būti mąstomas būties terminais.

Straipsnyje siekiama parodyti, kaip Levinas, iš dalies atsispirdamas nuo Heideggerio Vakarų metafizikos kritikos, jo ontologinio skirtumo, jau savo ankstyvuosiuose veikaluose formuluoja savitą būties supratimą. Drauge, numatydamas galimybę išsivaduoti iš būties, pasiūlo ir šio atsiskyrimo prasmės sampratą.

Būties anonimiškumas

Svarbu pasakyti, kad Levinas terminą *būtis* savo filosofijoje vartoja keliomis prasmėmis. Ankstyvuosiuose tekstuose, taip parodydamas savo distanciją nuo Vakarų filosofinės tradicijos, būtį Levinas įvardija *il y a*³ arba

² Šis išsilaisvinimas iš būties klausimo arba kitaip „pabėgimas nuo būties“ yra aptariamas ankstyvuosiuose Levino veikaluose: tekste *Apie pabėgimą* (1935) ir toliau plėtojamas *Nuo egzistencijos prie egzistuojančiojo* (1947), *Laikas ir kitas* (1947), *Kito pėdsakas* (1949), o kiek vėliau pristatomas ir pokalbiuose su Philippe'u Nemo *Etika ir begalybė* (1982).

³ *Ily a* pirmą kartą paminėtas 1946 metais tekste tokiu pačiu pavadinimu (Levinas 1946).

egzistencija⁴ (*l'existence*), o esinius – egzistuojančiaisiais (*l'existant*). O knygoje *Kitaip negu būtis, arba Anapus esmės* (1974) Levinui svarbiau būtis kaip *essence*⁵, kitaip tariant, būtis kaip *esmė*⁶. Tiek vienu, tiek kitu atveju siekiama išsilaisvinti iš būties klausimo, tačiau šiam judesiui suteikiama kiek kitokia prasmė. Šiame straipsnyje

Vėliau šis tekstas dalimis buvo publikuotas kaip knygos *Nuo egzistencijos prie egzistuojančiojo* „Įvado“ pradžia ir tos pačios knygos trečio skyriaus antra dalis („Egzistencija be egzistuojančiojo“) (Levinas 2004: 18/3). Nors *il y a* daugiausia minimas ankstyvuosiuose Levino kūrinuose, yra svarbus visoje jo kūryboje. „Tačiau „tai yra“ ir be-prasmybės šešėlis man vis dar atrodo būtinas kaip tikras nesuinteresuotumo [*dés-intér-essence*] išmėginimas“ (Levinas 1994: 47). *Kitaip negu būtis, arba Anapus esmės* (Levinas 2006 a), *Sunki laisvė* (Levinas 1990), *Tikriniai vardai* (Levinas 1996 b) Levinas grįžta prie *il y a* vartojimo. Žr. t. p. (Hirst 2007).

⁴ Šių terminų vartojimo ištakas galėtume atsekti nuo René Descartes'o, akcentavusio egzistencijos svarbą, – nors ir kita prasme nei Levinas. Egzistencijos, egzistuojančiojo terminų vartojimas gali sukelti ir kitą painiavą – tapatinimą su egzistencializmu. Egzistencialistui Leviną galima vadinti tik su išlygomis, nors sutinkame, kad ankstyvoji filosofija, o ypač nuotaičių (nemigos, šleikštulio ir kt.) analizė, iš dalies ir pabėgimo samprata, kaip nurodo Robertas Bernasconi (Bernasconi 1999), jį priartina prie egzistencializmo.

⁵ Jeanas Lucas Marionas tokį Levino *essence* apibrėžimą įvardija „brutaliai įprastos žodžio vartosenos modifikacija“, primindamas Gilsono būties tapatinimą su *esse*, o esinių – su *essence* (Marion 2005: 314).

⁶ Tyrinėtojo Rollando tvirtinimu, be *il y a* nebūtų įmanoma knyga *Kitaip negu būtis, arba Anapus esmės*, nes *il y a* yra esmės sinonimas (Rolland 2003: 27), (Levinas 2006 a: 13/3). Taigi, kaip sako Rollandas, *Kitaip negu būtis, arba Anapus esmės* grąžina prie tekste *Apie pabėgimą* pateiktos grynos būties sampratos (Rolland 2003: 28). T. p. (De Boer 1997: 116n3).

dėmesys kreipiamas būtent į pirmąją, išsivadavimo iš būties kaip egzistencijos⁷, arba *il y a*, prasmę.

Tekste *Apie pabėgimą*, parašytame 1935 metais, *il y a* terminas nevartojamas, bet, sutinkant su Jacques'u Rollandu, galima teigti, kad šiame darbe būtis mąstoma kaip *il y a*, nors taip ir nevadinama⁸ (Rolland 2003: 33). Kituose tekstuose egzistencija jau įvardijama *il y a – tai yra*. Kaip straipsnyje „Skirtumo kūnas“ nurodo prancūzų fenomenologas Didieras Franckas, toks termino pasirinkimas Levinui parankus dėl trijų priežasčių: 1) tai idioma, nusakanti būtį, jos neįvardijant; 2) prancūzų kalboje *il y a* gali būti vartojamas kaip prielinksnis – tai padeda nusakyti egzistuojančiojo padėtį egzistencijoje; 3) būties įvardijimas kaip *il y a* išryškina jos beasmeniškumą, anonimiškumą, neutralumą (Franck 2000: 14).

Šiame straipsnyje labiausiai rūpi būtent trečioji *il y a* prasmė, pabrėžianti būties anonimiškumą ir neutralumą. Kalbėdamas apie *il y a* anonimiškumą, Levinas ankstyvajame veikale *Nuo egzistencijos prie egzistuojančiojo*, taip pat ir vėliau paskaitų pagrindu parengtoje knygoje *Laikas ir kitas* nurodo tokią egzistenciją, kuri yra bendriausia, tai būtis be egzistuojančiojo, be individualumo⁹. Levinui būtis kaip *il y a*

⁷ Šiame straipsnyje terminas „būtis“ vartojamas turint omenyje Heideggerio filosofiją, o „egzistencija“ – Levino. Tačiau kartais, atskleidžiant Levino kritiką, šie terminai susikloja ir vartojami sinonimiškai. Analogiškai – esiniai ir egzistuojantieji.

⁸ „Žodžio *būtis* reikšmė, suformuluota šiame „jaunatviškame“ Levino tekste, išlieka nepakitusi ir pačiuose brandžiausiuose jo darbuose“ (Rolland 2003: 5, 27).

⁹ Plg. Rytų mąstymo pavyzdžius: siekis ištirpti, prarasti savo individualumą.

yra *iki*, *prieš* iš jos išnyrančio ar į ją įmesto egzistuojančiojo ar esinio. Čia negalimi jokie skirtumai, tik būties pačios sau tapatumas. Kalbėdamas apie *il y a*, Levinas tai aiškina kaip gryną egzistenciją, tokį buvimo faktą, kuris liktų ir po išsivaizduojamo visa ko sunaikinimo. Tai nurodo grynos būties patyrimą (Levinas 2003: 66–67), (Levinas 2007 a: 25–26/46–47) ir, kaip teigia Johnas Llewelynas, tai yra pseudoesatis, nes ji neturi pradžios (Llewelyn 1995: 48), joje nėra laiko. Tai nėra Heideggerio filosofijoje parodytas būties įvykis, o visa apimantis beasmeniškumas ir belaiikiškumas. Galima įtarti, kad Heideggerio pasiūlyta būties kaip veiksmazodžio, paties buvimo interpretacija čia išgryninama iki tokios tėkmės, kurioje išnyksta visi esiniai ir visi skirtumai. Paties Levino teigimu, filosofijos istorijoje artimiausia *il y a* sampratai būtų Herakleito tėkmės samprata. Tačiau turint omenyje ne tai, kad du kartus į tą pačią upę neįmanoma įbristi, o Kratilo versiją, t. y. kad neįmanoma įbristi ir vieną kartą (Levinas 2007 a: 28/49).

Il y a, kurią Levinas aiškina pasitelkdamas tam tikrų būsenų ir savijautų modusus (lyja, šilta, tamsu...), tai toks būvis, kuriame egzistuojantysis dar neįgijęs savo individualumo ir subjektyvumo arba juos jau praradęs. Egzistuojančiojo dalyvavimas egzistencijoje yra visiškas jo išnykimas – nėra *aš*, o tik *tai*. Čia išnykę visi orientyrai, individualumas, nusitrynusios visos ribos. Tam, kad būtų *il y a*, nereikia jokių esinių – nei pasirodymo per juos, nei supratimo. Tai, kad egzistencija yra *iki* mūsų ir *be* mūsų, drauge reiškia, jog būtis kaip *il y a* nurodo už sąmonės ribų esančią būtį. Tačiau tai nėra metafizinis „anapus“, o veikiau „šiapusinė“ būtis, nyčiškasis imanencijos laukas.

Levinas čia pamato galimybę mąstyti būtį be ribų, be esinių, o Heideggeriui būtis yra baigtinė, pasirodanti per esinius ir jų ribojama. Taigi Heideggerio ontologinis skirtumas, kai būtis / egzistavimas visados aptinkamas esinyje / egzistuojančiajame, Levinui pasirodo nepakankamai radikalus – tai, anot jo, yra perskyra, bet ne atskyrimas (Levinas 2007 a: 24/45). Levinas kalba apie visišką egzistencijos ir egzistuojančiųjų atskyrimą, tokią egzistenciją, kuri yra be esinių – Heideggerio filosofijoje tokia būtis be esinių negalima. „Aš nemanau, – teigia Levinas, – kad Heideggeris numato egzistenciją be egzistuojančiojo, <...> jam tai būtų absurdas“ (Levinas 2007 a: 24/45). Tačiau nors Heideggeris ir nesvarsto būties be esinių galimybės¹⁰, kyla įtarimas, kad heidegeriškoji įmesties, nublokšties¹¹ (*Geworfenheit*) interpretacija Levinui atveria galimybę kalbėti apie būtį iki būties supratimo, būtį *iki* ir *be* esinių. Heideggerio *Geworfenheit* – štai-būties įmestis į pasaulį, nežinant nei iš kur, nei kokiam tikslui. Kai kurie kritikai čia įžvelgia leviniškosios ir heidegeriškosios nuostatos artimumą. Manningo manymu, *il y a* yra „loginė išvada, kylanti iš Heideggerio *Geworfenheit* sampratos“ (Manning 1993: 54). Theo de Boeras taip pat tvirtina, kad *Geworfenheit* gali būti perskaityta kaip nuoroda į būseną, kuri yra analogiška *il y a*. Tyrinėtojas savo analizėje tvirtina, kad tam tikri Heidegge-

¹⁰ Kai kurie kritikai nurodo, kad 1935–1943 metais Heideggeris laikėsi nuomonės, jog „įmanoma ar net būtina mąstyti būtį be esinių“ (Kockelmans 1984: 81–82). Teigiama, kad *Kas yra metafizika* 1943 metais rašytame epiloge Heideggeris tvirtina, jog būtis pasirodo be esinių, o esiniai be būties negalimi. Vėliau ši sakinių pataiso.

¹¹ A. Šliogerio vertimas.

rio teiginiai leidžia daryti prielaidą, jog ir Heideggeris numano būtį, esančią anapus fenomenologinio patyrimo (De Boer 1997: 118–119). Būtis yra tik supratime, tačiau įmestis yra iki supratimo. Kyla klausimas, apie kokią įmestį, įmestį į kur Heideggeris kalba, jei būtis yra tik per esinius, o esiniai „įmetami“ dar prieš tai? Būtent tai yra artima Levino beasmenės, anonimiškos būties sampratai. Štai-būties įmestis į pasaulį mus kreipia būties, kuri yra iki mūsų, numanymui, būties, kuri yra be esinių.

Tačiau Levinas, pabrėždamas perskyrą tarp to, kas egzistuoja, ir pačios egzistencijos, tarp esinių ir jų būties įvykio, teigia, kad santykis tarp esinių ir būties nesusieja dviejų nepriklausomų terminų. Mes, kaip nurodo Levinas, netampame egzistencijos „šeimininkais“. Tai galima būtų įvardyti ontologinio skirtumo radikalizavimu, kai būtis ir esiniai ne tik skiriasi, bet ir yra visiškai atskiriami. Taip nutraukdamas būtį ir esinius saistantį ryšį, juos atskirdamas ir numatydamas grynos, bendros egzistencijos, *il y a* galimybę, Levinas iš naujo iškelia ir transcendencijos klausimą. Ypač kritikuodamas Viduramžiais įsigalėjusią transcendencijos, tapatinamos su vieniu, būtimi ir gėriu sampratą, Levinas pabrėžia, kad būties bendrumas nereiškia transcendencijos. Būtis *apskritai* yra veikiau tuščias teiginys – jis nenusako nei kokybių, nei savybių, nei veiksmo (Levinas 2004: 17–18/2–3). Taigi, Levino filosofijoje egzistencija, anot Edithos Wyschogrod, suprantama kaip transcendencijos nebuvimas, nes nėra jokios angos, jokio plyšio, pro kurį ji galėtų prasiskverbti ir palikti savo pėdsaką (Wyschogrod 1989: 178). Tai tyrinėtoja įvardija „ontologine ‘juodąja skylė’“, *pleroma*, išryškindama beasmenių

jėgų veikimo lauką ar beasmenį „galios lauką“. Šis Wyschogrod paryškintas *il y a* aspektas leidžia griežčiau nubrėžti perskyrą ir nuo heidegeriškojo *es gibt*, kuris iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti sinonimiškas *il y a*. *Es gibt*, kurį Heideggeris plėtoja *Būtyje ir laike* ir apie kurį užsimena laiške *Apie humanizmą*, iš vokiečių kalbos į prancūzų verčiamas kaip *il y a*. Lietuviškai paprastai pastarąjį verčiame kaip „tai yra“, o *es gibt* – tiesiog kaip „yra“¹². Heideggeris tekste *Apie humanizmą* būtent į tai atkreipia dėmesį: „*Il y a* „tai duoda“ išreiškia netiksliai. Juk šitas „tai“, kuris „duoda“, yra pati būtis. O šitas „duoda“ įvardija duodantįjį, t. y. savo tiesą puoselėjančią būties esmę“¹³ (Heidegger 1949: 22/138–139). Taigi *es gibt* glūdi būties dosnumas, kuris leviniškajai *il y a* sampratai yra svetimas. Levinui *il y a* – tai „chaotiškas murmesys“, beasmeniškumas, beprasmybė, „siaubingas *tai yra* neutralumas“ (Levinas 1990: 292). Heidegeriškajame *es gibt* galime išskaityti ontologinio skirtumo¹⁴ veikimą, o Levinas, kalbėdamas apie *il y a*, turi omenyje tokią būklę, kurioje

¹² Šliogerio atliktame vertime vartojama „tai duoda“. Tačiau čia naudojamosi Šerpytytės pasiūlytu vertimu, kuriame labiau išryškintamas beasmeniškumas, esinio nebuvimas. Sabolius verčia kaip „duodasi“.

¹³ Plg. „Das *il y a* übersetzt das «es gibt» ungenau. Denn das «es», was hier «gibt», ist das Sein selbst. Das «gibt» nennt jedoch das gebende, seine Wahrheit gewährendes Wesen des Seins“ (Heidegger 1949: 22).

¹⁴ Heideggeris nurodo, jog kai sakoma, kad „tai yra“, „būtis yra“, mes iškart nukreipiami link esinio, todėl kalbą reikia vartoti atsargiai. Nurodydamas būties sampratą *Būtyje ir laike* jis teigia, kad ten apie būtį ir sakoma – „tai duoda“, o ne „tai yra“. „Šitas „tai duoda“ viešpatauja kaip būties likimas“ (Heidegger 1949: 23/239). Heideggeriui pats veiksmožodis „yra“ ir *yra* pati būtis.

nėra skirtumų, tik viena bendra anoniminė būtis. *Il y a* visus skirtumus panaikina. Ši anoniminės egzistencijos analizė vėliau Levinui bus svarbi apibūdinant visiško neatsakingumo būklę ir pirminį prievartos pasireiškimą.

Grynos būties patyrimas Levino filosofijoje drauge atveria ir būties kaip tokios siaubą (Levinas 2003: 53, 66), (Levinas 2004: 102/56). Taigi čia, kaip ir Heideggerio mąstyme, susiduriame su baimės, siaubo modusu. Heideggerio filosofijoje per autentiškos baimės patirtį (*Angst*) atsiveria būties (kaip niekio) patirtis. Baimė kyla dėl savo galimybių ribotumo, būtinybės pasirinkti, dėl baigtinės, mirties apribotos, savo būties. Tačiau Levinui užgriūvantis *il y a* siaubas kyla ne dėl būties ribotumo, o dėl pačios būties buvimo fakto, anonimiškumo, neutralumo, beasmeniškumo, subjektyvumo nebuvimo. Ir, priešingai nei Heideggerio autentiška baimė, jis ne parodo ontologinį skirtumą, o jį užslepia, panaikina ir bloškia į grynąją egzistencijos gelmę, visiškai depersonalizuoja. Siaubas čia yra ankstesnis už ontologinio skirtumo ir skirtumų apskritai patyrimą. Levino teigimu, net jei viskas pasitraukia į nebūtį, „tai, kas lieka po tokios įsivaizduojamos visa ko destrukcijos, yra ne kažkas, o faktas, kad *tai yra, il y a*“ (Levinas 2007 a: 26/46). Galima įsivaizduoti, kad visa gali būti pašalinama, tačiau *tai yra*. Tai, ką patiriame, Levinui yra pačios būties baimė, jos svoris, grynoji esatis, o ne Niekis ar Niekio baimė.

Ši beasmenė būtis / egzistencija, kurioje nėra ne tik esinių / egzistuojančiųjų, bet ir laiko, tampa iššūkiu ir užduotimi iš šios būklės išsivaduoti – priešingai Heideggeriui, kuriam būtis yra tai, kieno atvertyje jauku buvoti. Jei Heideggeris kalba apie

buvimo pasaulyje jaukumą, Levino teigimu, *Geworfenheit*, savęs aptikimas kaip įmesto į pasaulį, yra apleidimas. Ši įmestis – tai ontologinis fakto konstatavimas, „faktiškumo hermeneutika“ (Levinas 1996 a: 24). Heideggeriui būti pasaulyje, vadinasi, rūpintis, būti susirūpinusiam, tai įsitvirtinimas pasaulyje. Levinas šį Heideggerio rūpestį įvardija egzistencijos užgriozdinimu, jam būtis ne tai, kas artimiausia, o tai, kas svetimiausia. Kalbėdamas apie būtinybę visiškai atsiskirti nuo šios būklės, Levinas drauge nurodo, kad reikia pereiti į kitą jos „pusę“. De Boeras tai įvardija ontologinio skirtumo įveikimu „šioje būties pusėje“ (De Boer 1997: 126). Skirtumas steigiasi atsiskiriant nuo šios beasmenės būklės. Šis ankstyvuosiuose Levino veikaluose įvardytas „atsiskyrimas“ liks pastovus imperatyvas, vedantis nuo ontologijos prie metafizikos, nuo totalybės link begalybės.

Atsiskyrimo prasmė

Pabėgimas – tai išsivadavimas iš būties, *atsiskyrimas* nuo būties anonimiškumo ir neutralumo (*neuter*). Šis būtinumas pabėgti, Levino teigimu, kyla ne dėl būties stokos, o dėl jos beribiškumo ir absurdo. Taip suprantama būtis yra tapatinama su blogiu. Blogis yra pačios būties reiškimasis, ne būties stoka ar nepriteklis egzistencijoje, o būties perteklis, jos beribiškumas. „Būtis yra blogis ne todėl, kad ji baigtinė, o todėl, kad be ribų“ (Levinas 2007 a: 29/51). Būtis kaip *il y a* manifestuojasi kaip „bloga begalybė“ (Levinas 2006 b: 214–215/196–197). Taigi blogį Levinas mato esmingai priklausantį pačiai būčiai. Taip Levinas nurodo vieną svarbiausių skirtumų savo filosofijoje – skirtumą tarp gėrio ir blogio. Heideggeris, gėrį redukuo-

damas į būties struktūrą, drauge pašalina jo moralinį aspektą – „gėris neturi jokios moralinės vertės“ (Heidegger 2002: 77). Jam tikroji gėrio samprata reiškia ne moralumą (kurį jis laiko menkinančiu etikos priedu), o tik įvykusio fakto patvirtinimą – „gerai!“ Čia nebrėžiama gėrio ir blogio perskyra. Gėrį apribojant tik ontologija, ši perskyra netenka prasmės. Levinui gėris neabejotinai nurodo etiką, ne ontologiją. Pasiiekti gėrį Levinui reiškia ne pasiekti transcendenciją, ne pasiekti gėrį kaip galutinį tikslą (platoniskąją gėrio idėją), o išsivaduoti iš, pasiekti gėrį anapus būties (*epekeina tes ousias*), tai reiškia ir *kitaip nei būtis*. Šis *kitaip nei būtis*, išėjimas iš būties, kaip Levinas nurodo *Nuo egzistencijos prie egzistuojančiojo*, gali būti tik per gėrį, o ne per tiesą (Levinas 2004: 28/9), kurios nepalaužia ieškoti Vakarų filosofija. Išsivadavimas, arba kitaip „pabėgimas“ iš būties, drauge yra ir pastanga išsivaduoti iš paties totalizuojančio konteksto, bendrumo, tapatybės, ontologijos.

Kadangi poreikio pabėgti šaltinis – ne būties stoka, o jos pilnatvė, tai ir poreikis yra orientuotas ne į visišką būties išsipildymą, pasitenkinimą, ne į geriau ar daugiau būties, bet į pabėgimą, kuris ilgainiui tampa išsilaisvinimu. Reikia turėti omenyje, kad šis pabėgimas nėra pabėgimas nuo gyvenimo ar socialinių santykių. Taip pat, priešingai nei Heideggerio atveju, tai nėra pabėgimas nuo savo galimybių, nėra tai nei mirtis, nei nebūtis. Pabėgimas, atsiskyrimas nuo būties, nuo jos neutralumo yra ir būdas, kuriuo, anot Levino, steigiasi subjektas (egzistuojantysis) ir drauge atliekamas moralinis veiksmas – atsiribojimas nuo blogio. Vėlesniuose tekstuose išryškės, jog tai vyksta prisiimant atsakomybę už Kitą asmenį, būnant dėl Kito.

Kaip minėta, Levinas, įkandin Heideggeriui, pastebi sunkumą (ir būtinumą) skirti būtį ir esinius, tačiau jo dėmesys krypsta į tai, *kaip* egzistencijoje iškyla egzistuojantysis. Levinui rūpi, kaip, *kokiu būdu* beasmenėje, grynojoje egzistencijoje iškyla esinys, egzistuojantysis, kaip neutralume ir beasmeniškume steigiasi individualumas. Heideggeris, nurodydamas būties ir esinio skirtumą bei keldamas štai-būties autentiškumo klausimą, nesvarsto, kaip nutinka taip, kad būtyje yra esiniai. Jis esinį postuluoja *drauge su būtimi* per perskyras / skirtumą (*distinction*) (Levinas 2004: 141/83). Tačiau Levinas siekia išryškinti, kad egzistuojančiojo ir egzistencijos ryšys nėra iš anksto nulemtas, egzistuojantysis ne priklauso pasauliui, o sudaro „kontraktą“ su egzistencija, „egzistencija yra santykis tarp egzistuojančiojo ir egzistencijos. Tai egzistuojančiojo iškilimas egzistencijoje“ (Levinas 2004: 52/25). Levinas parodo, kad subjektas, kitaip nei štai-būtis, nėra duotas iš anksto, tai tapsmas. Būtis *apskritai* esinio būtimi tampa pastarajam užimant poziciją būtyje, dėl inversijos.

Taigi Levinui svarbu tai, kad egzistuojantysis ne tik *skiriasi* nuo egzistencijos, bet ir *atsiskiria*, pabėga, tampa subjektu. Tik pabėgant nuo būties, *atsiskiriant* nuo jos, įgyjama „autentiška“, Heideggerio terminais, egzistencija. Manningo teigimu, „Levinui *pats* steigiamas atsiskyrimo nuo *il y a*, nuo pačios būties, faktų ir tame pačiame fakte“ (Manning 1993: 44). Jam rūpi ne būties prasmė, bet *kaip* egzistuojantieji yra būtyje. Šis *kaip* nusako ne ontologines egzistuojančiojo buvimo sąlygas, o buvimo būdą, rūpi ne būtis, ne egzistencija, o *kaip* būna egzistuojantysis. Čia užklauiamas pats tapimo savimi būdas, buvimo pasaulyje

būdas, o ne ontologinis tikrovės statusas. Egzistencijos analizė, būties klausimo išsklaida nesutampa su pasauliu ir nieko nepasako apie mūsų santykį su juo. Todėl ir Levino radikalizuojamas skirtumas nėra mažomas (kaip Heideggerio atveju) ir nėra duotas, o nuolat reikalauja pastangos.

Nusakyti egzistuojančiojo / subjekto išsiveržimui iš būties, atsiskyrimui nuo jos ankstyvuosiuose savo veikaluose Levinas vartoja *hipostazės* terminą. Perimdamas platonikų vartojamą terminą, Levinas atkreipia dėmesį į tai, kad čia veiksmoždžiu nusakomas įvykis pereina į daiktavardžiu įvardijamą esinį (Levinas 2004: 141/83). Kitaip tariant, hipostazė nurodo į sąmonės pasireiškimą, anoniminio *il y a* sustabdymą. Tai Levinas aprašo nurodydamas ikirefleksyvią plotmę. Egzistuojančiojo ryšį su savo paties egzistencija parodo ne mąstymas, bet nuovargio, tingumo būsenos, kai galima pajusti pačios egzistencijos svorį. Žmogiškasis subjektas pertraukia būties indiferentiškumą, iškyla, steigiasi dabartyje. Subjektas yra patvirtinamas užimdamas tam tikrą poziciją. Egzistuojančiajam įsisteigiant „*tai yra* siaubingame neutralume“ (Levinas 1990: 292), atsiranda galimybė kalbėti apie prasmę. Rollando teigimu, pabėgimas pirmą metamorfozę patiria būtent įvykus hipostazei. Levinas numato, kad hipostazė – tai inversija pačioje būties gelmėje (Levinas 2007 a: 31/51–52), įvykstantis perkeitimas, kuris Rollando interpretuojamas kaip santykio tarp egzistencijos ir egzistuojančiojo apvertimas. Anot kritiko, dėl hipostazės pabėgimas patiria pirmą metamorfozę, etinį *tai yra* de-neutralizavimą (Rolland 2003: 47). Tai galimybė sustabdyti „universalų mechanizmą“, pasipriešinti anoniminei, fatališkai būčiai.

Tačiau hipostazė kaip subjekto įsitvirtinimas dabartyje pravarti tik pirmajam subjekto tapsmui, atsiskyrimui nuo *il y a*. Levino siekis yra išėiti *anapus būties*, tačiau atsitraukimas nuo *il y a* yra tik tarpinis, tai dar nėra tas išėjimas. Subjekto / egzistuojančiojo steigtis yra tik pirmasis etapas. Galima sakyti, kad Levinas realybę suskirsto į tam tikras tris plotmes: *il y a*, aš ir pasaulis ir trečiasis – susitikimas su Kitu. Rita Šerpytytė tai nusako kaip „tris ‘lygmenis’, tris ‘plotmes’, į kuriuos panyra realybė. Tie ‘lygmenys’ nėra būties lygmenys. Jei juos vadinsime ‘realybėmis’, tada būtis [kaip *il y a – J. S.*] bus tik pirmojo realybės lygmens aprašymas“ (Šerpytytė 2007: 296). Knygoje *Etika ir begalybė* Levinas nurodo, jog kai jam pačiam tapo aišku, kaip *il y a* galima išvengti, tolesnė beasmenės būties analizė nebebuvo svarbi. Taigi drauge, akivaizdu, atsitraukiama ir nuo tolesnės egzistencijos–egzistuojančiojo skirtumo analizės. Atsiskyrimas nuo *il y a* ne tik įtvirtina radikalų būties ir esinio skirtumą, bet ir išveda į plotmę, kurioje aptinkamas kitokio tipo skirtumas ir išryškėja, *koku būdu* įvyksta galutinis pabėgimas nuo būties. Luckas Anckaertas, interpretuodamas tai, kad tiek hipostazės, tiek *il y a* terminų Levinas vėlesniame savo kūrybos etape beveik nebevartoja, nurodo, jog „*Totalybėje ir begalybėje* atsitraukimas nuo *il y a* yra lydimas dar griežtesnės subjektyvumo, kaip atskirties ar pralaužos interpretacijos, nei hipostazė“ (Anckaert 2006: 30). Hipostazė buvo veikiau reakcija į *il y a*. Kitaip tariant, susitelkimas į egzistuojančiojo analizę ir vėliau mėgavimosi (*jouissance*) struktūros, kaip subjekto tapimo savimi būdo, išryškinimas pagilina ir pabrėžia skirtį nuo egzistencijos, būties kaip *il y a*.

Parodydamas radikalią anoniminės būties *il y a* kitybę, Levinas atsitraukia į imanentinę būties plotmę, būtį-pasaulyje, mėgavimąsi pasauliu. Čia vėlgi matome kitokį nei heidegeriškasis santykį su pasauliu. Susisaistymas su pasauliu, su įvairiais objektais Levinui nėra nuopuolis į neautentišką egzistenciją ar pabėgimas nuo savęs. Priešingai, susiejimas su objektais – tai anonimiškumo išvengimas, savo egzistencijos patvirtinimas. Oponuodamas Heideggeriui Levinas čia pabrėžia ne rūpesčio, o geismo ir nuoširdumo struktūrą: „Geisme man rūpi ne būtis, aš atsidėjęs geidžiančiajam, objektui, kuris visiškai numalšins mano geismą. Aš siaubingai nuoširdus“ (Levinas 2004: 56/28). Tiek geismo, tiek nuoširdumo santykis vėlesnėje Levino filosofijoje palies pačią metafizikos kaip santykio su kitybe ir begalybe sampratą šerdį.

Egzistencijos ir egzistuojančiojo skirtumo radikalizavimas taip pat nurodo pirmąją *kitybę*, aptinkamą Levino filosofijoje. *Il y a* – tai anoniminė kitybė, kuri įsiveržia, užklumpa, slegia. *Il y a* yra kažkas visiškai kito, nėra nieko, kas sietų egzistuojantįjį ir būtį, kas būtų bendra. Čia Levinas dar nekalba apie kito žmogaus kitybę, kuri jam yra kitybės paradigma, ar begalybę, tačiau *il y a* patirtis – visiško kitoniškumo patirtis. Drauge, kaip vėliau ir kalbant apie susitikimą su Kitu (ir jo kitybės patyrimo sąlygas), susiduriame su tam tikra patyrimo riba – išties būdami egzistuojantys, mes nebegalime tiesiogiai patirti *il y a*, o galime tik įsivaizduoti. Ši būtis (*être*) niekada negali būti iki galo patvirtinta, nes taip galima kalbėti tik apie esinį (*étant*).

Vėlesniuose tekstuose Levino judesys link kitybės radikalės, tapdamas Kito žmogaus kitybe ir įgaudamas etinio skirtumo bruožų.

Drauge tai yra ir priešinga nei Heideggerio kryptis – jei heidegeriškajame skirtumo interpretavime, nepaisant jo paties užmačios, konkretumas vis labiau atsitraukia, Levino, priešingai, ryškėja. Taip pat tai nėra, kaip Georgo W. F. Hegelio atveju, judėjimas link totalybės ir Absoliuto, link tapatybės ir skirtumo ištirpimo tapatybėje, o link begalybės ir Kito žmogaus kitybės, kuri išties sutrikdo subjektą. Kitybės įsiveržimas yra įmanomas tik jau su šia sąlyga, tai yra išsivadavus iš anoniminės būties ir savo egoistinio uždarymo. Tai Levinui yra ne ontologinė, o etinė galimybė.

Akivaizdu, kad, skirtingai nei Heideggeriui, Levinui rūpi atskirti egzistuojantįjį nuo egzistencijos, o ne atvirkščiai. Galima kelti klausimą, ar Levinas ir apsiriboja tiesiog apversdamas Heideggerio ontologinio skirtumo dėmenis, privilegijuodamas esinius būties atžvilgiu ir taip, anot Mariono, likdamas to skirtumo įkaitu (Marion 2001). Kritikas Rudolfas Bernetas subjekto atsisikymą, pabėgimą nuo būties įvardija ontologinio skirtumo įvykdymu atsiskyrimo nuo būties forma (Bernet 2004: 94). Kitaip tariant, turima omenyje, kad čia matome ontologinio skirtumo modifikaciją, bet ne jo įveiką. Levinas susitelkia egzistuojančiojo pusėje, pabrėždamas, kad reikia išsivaduoti iš egzistuojančiojo užmaršties ir tokiu atveju galima įtarti, jog čia tik pakeičiami akcentai, o pati ontologinio skirtumo struktūra išlaikoma. Vėliau atsitraukiant nuo vienišo, monadinio, egoistinio subjekto atrandama naujo tipo transcendencija veidas į veidą su Kitu. Išties, apsiribojant tik ankstyvaisiais Levino veikalais į šį klausimą būtų keblu atsakyti. Matyt, neatsitiktinai įvade į knygą *Nuo egzistencijos prie egzistuojančiojo*, išspausdintame jau parašius pagrindinius

veikalus, 1977-aisiais, Levinas atsako į Mariono kritiką, teigdamas, jog esinių privilegijavimas nėra tiesiog heidegeriškojo skirtumo terminų apvertimas. „Šis apvertimas yra tik pirmasis žingsnis judesio, atveriančio etiką, ankstesnę už ontologiją, leis prasmę anapus ontologinio skirtumo, kuri, be abejonės, galutinėje analizėje yra pati begalybės prasmė“ (Levinas 2004: 12). Tai, kad pats Levinas mano, jog reikia pastarąjį dalyką pabrėžti, rodo, kad jo paties atliekamas judesys nėra iš karto akivaizdus, su tuo sutinka ir Marionas (Marion 2005: 313). Ši analizė iš dalies atkartoja paties Levino retrospektyviai įvardytus savo mąstymo etapus: 1) būtis be esinių (*il y a*); 2) judėjimas nuo anoniminės būties prie esinio, atskiro ego; 3) kelias, vedantis nuo atskiro esinio prie Kito veido, etinės pasekmės, atsakomybė už Kitą, metafizinis Kito, begalybės troškimas. Pirmasis ir antrasis etapai, kurie, anot Burggraeve's, yra tik postūmis trečiajam (Burggraeve 2002: 36), išryškėja ankstyvosiose knygoje *Nuo egzistencijos prie egzistuojančiojo* ir *Laikas ir kitas*. Atskiro esinio, ego, samprata išplečiama ir radikalizuojama *Totalybėje ir begalybėje*. Šiame veikalė atliekamas ir trečiasis žingsnis, kuris galutinai žengiamas knygoje *Kitai negu būtis, arba Anapus esmės*. Galima teigti, kad Levino skirtis įgyja vis asmeniškėsnį ir individualėsnį pobūdį. Minėtas ontologinio skirtumo radikalizavimas, atskiriant egzistenciją / būtį ir egzistuojantįjį / esinį, yra tik pirmasis etapas, judant ontologinio skirtumo įveikos link ir išsivaduojant iš paties ontologinio mąstymo. Jau šioje plotmėje atrandamas skirtumas, kuris įsteigia kitokio pobūdžio transcendenciją, tačiau išties ji pasiekiami tik trečiojoje (išsivadavus tiek iš anoniminės egzistencijos, tiek iš savo

egoizmo), susitikimo su Kitu plotmėje. Būtent Kito pasirodymas ir geisminė struktūra sutrikdo To paties egoistinę struktūrą bei sukimaši anonimiškame būties rate. Išsivaduojant iš „neutralumo filosofijų“ (Levinas 2006 b: 332/298), įvairiais būdais skelbiančių pačios filosofijos pabaigą, filosofijos atgaivinimo galimybė pamatoma teigiant etiką kaip pirmąją filosofiją, atrandant ne tapatybę, o metafizinę geismo santykį, Kito kitybę.

Apie pabėgimą suformuluojamas pabėgimo nuo būties uždavinys – „pabėgti nauju būdu“ (Levinas 2003: 73) – išlieka svarbus visoje Levino filosofijoje, nors ankstyvuosiuose tekstuose nei šis naujas būdas, nei jo kryptis ir nėra aiškiai išreikšti. Nusakomas kaip poreikis ištrūkti (*sortir*), niekur nesiveržiantis judėjimas be tikslo, kuris nėra nei atsinaujinimas, nei kūryba: „Tai bandymas ištrūkti, nežinant kur eina, ir šis nežinojimas apibūdina pačią šio bandymo esmę“ (Levinas 2003: 59). Tačiau jau knygoje *Laikas ir kitas* šio pabėgimo galimybė pamatoma per santykį su paslaptimi ir Kito kitybe. *Totalybėje ir begalybėje* tai išveda etinio santykio link. Pabėgimas turi ir kitą prasmę – taip pat išsivadavimą iš Vakarų filosofijai būdingo „namų ilgesio“, sugrįžimo į Vienį (Levinas 1998: 134), sekant klaidžiojančiu Abraomu, o ne namo grįžtančiu Odiseju. Taigi ir ankstyvojoje Levino filosofijoje galima įžvelgti, kad čia kur kas svarbiau ne tai, kad būtis ir esiniai, egzistencija ir egzistuojantysis sukeičiami vietomis, „apverčiami“, o tai, kad ieškoma, kaip jų santykiui suteikti kitą prasmę, kuri negali būti paaiškinta ta pačia ontologijos logika ir tais pačiais terminais. Tai, kad Levinas siekia atskirti egzistuojančiuosius nuo egzistencijos, netampa ontiniu skirtumu ir

nėra tik Heideggerio ontologinio skirtumo apvertimas, jo modifikacija.

Pabėgimas iš būties, kaip nurodo vėlesnio veikalo pavadinimas, išveda link *kitaip nei būtis*, ne tik *kitaip (l'autre de l'être)* (Levinas 2006 a: 16/3). Pabėgimas, atsiskyrimas nuo egzistencijos drauge parodo ir atmetimą būties kaip sau tapačios sampratos, jos neutralumo, parmenidiškosios būties – mąstymo tapatybės paneigimą bei reprezentacijos išvengimą. Pasiūlydamas transcendencijos, kaip perėjimo anapus būties, link *kitaip nei būtis*, kuri suprantama kaip pats gėris, gerumas sampratą, etiką parodo ne kaip nuotykių pačioje ontologijoje, bet kaip jos pagrindą. Anapus būties – tai Aš pats, išsivaduojantis iš būties anoniminio „murmėsio“, jos neatsakingos būklės, jos „žaismės“, tai santykis su kitybe, konkretinant, kad tai yra etinis santykis su Kitu.

Išvados

Nors ir netiesiogiai, pabėgimo intencija Levino filosofijoje reiškia ne tik radikalų egzistencijos ir egzistuojančiojo atskyrimą, bet ir kitos plotmės skirtumą. Taigi tai nėra tik ontologinio skirtumo apvertimas, sukeičiant dėmenis vietomis ir susitelkiant tik į egzistuojantįjį, tačiau iš principo kitokio pobūdžio skirtumas. Tai žingsnis kitybės (visų pirma – anoniminės būties

kitybės), neparemtos šiuo skirtumu, link. Kitas žingsnis, atsiplešus nuo egzistencijos ir aptikus savo individualumą, pabėgimas ir nuo savęs – Kito link (judama nuo egzistencijos prie egzistuojančiojo, nuo egzistuojančiojo – prie Kito). Šis Kito link, įtvirtindamas subjektyvumo metafizikos kritiką, vėliau tampa buvimu *dėl* Kito. Buvimas savimi Levino susiejamas su buvimu tremtiniu, kur niekas neprimena pačios sau pakankamos sąmonės tikrumo. Pabėgimas išryškina individo nesavipakankumą. Tiek *Aš (moi)* tapatybė, tiek būties tapatybė pamatomos kaip įkalinimas, kentėjimas. Tai nukreipia ne į savęs apibrėžimą, o priešingai – į tremtį. Taigi išėjimas į niekur atveria galimybę „metafiziniam nuotykiui“, galimybę sutikti svetimą, Kitą, tokį, kuris neįmanomas mano sąmonės. Drauge tai naujo tipo transcendencija ir metafizika. Tik kai egzistuojantysis atsiskiria, tampa savimi, neišnyksta *il y a* anonimiškume, jis gali susitikti su Kitu – nei jį panaikindamas, nei būdamas panaikintas Kito. Tai Levino filosofijoje gali būti laikoma etinio lauko sąlyga. Taigi priekaištai, kad esą Levino etika yra anoniminė ir kad Kito samprata priartėja prie jo kritikuojamos būties sampratos, visų pirma turi remtis į subjekto steigimosi sąlygas, pačios etikos steigimosi sąlygas ir Levino pastangą išsivaduoti iš anoniminio būties lauko.

Literatūra

Anckaert, L. 2006. *A Critique of Infinity: Rosenzweig and Levinas*. Leuven–Dudley: Peeters.

Bernasconi, R. 1999. Emmanuel Levinas, in *Dictionary of Existentialism*. Ed. by H. Gordon. Westport: Greenwood Press: 259–263.

Bernet, R. 2004. Levinas's Critique of Husserl, in *The Cambridge Companion to Levinas*. Ed. by S. Critchley & R. Bernasconi. Cambridge: Cambridge University Press: 82–99.

Burggraeve, R. 2002. *The Wisdom of Love in the Service of Love: Emmanuel Levinas on*

- Justice, Peace, and Human Rights*. Transl. J. Bloechl. Milwaukee: Marquette University Press.
- De Boer, T. 1997. *The Rationality of Transcendence: Studies in the Philosophy of Emmanuel Levinas*. Amsterdam: J. C. Gieben.
- Franck, D. 2000. The Body of Difference, in *The Face of the Other and the Trace of God: Essays on the Philosophy of Emmanuel Levinas*. Ed. by J. Bloechl. New York: Fordham University Press: 3–30.
- Heideggeris [Heidegger], M. 1989. (1947). Apie humanizmą, in *Gėrio kontūrai. Iš XX a. užsienio etikos*. Red. B. Kuzmickas, T. Sodeika, A. Sverdiolas. Vertė A. Šliogeris. Vilnius: Mintis: 224–260.
- Heidegger, M. 1949. (1947). Über den Humanismus. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- Heidegger, M. 1977. (1927). *Sein und Zeit*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- Heidegger, M. 2002. (1931/32 [1988]). *The Essence of Truth: on Plato's Cave Allegory and Theaetetus*. Vert. T. Sadler. London–New York: Continuum.
- Hirst, A. 2007. Levinas Separates the (hu)man from the non(hu)man, using Hunger, Enjoyment and Anxiety to Illuminate Their Relationship. *Cosmos and History: The Journal of Natural and Social Philosophy* 3 (1): 159–190.
- Kockelmans, J. J. 1984. *On the Truth of Being: Reflections on Heidegger's Later Philosophy*. Bloomington: Indiana University Press.
- Levinas, E. 1946. Il y a, in E. Levinas *Deucalion*. *Cahiers de Philosophie* 1: 141–154.
- Levinas, E. 1990. *Difficult Freedom: Essays on Judaism*. Transl. S. Hand. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Levinas, E. 1994. (1982). *Etika ir begalybė*. Vertė A. Sverdiolas. Vilnius: Baltos lankos.
- Levinas, E. 1996 a. (1932). Martin Heidegger and Ontology. *Diacritics* 26 (2): 11–32.
- Levinas, E. 1996 b. *Proper names*. Transl. M. B. Smith. Stanford: Stanford University Press.
- Levinas, E. 1998. *Entre nous: on Thinking-of-the-Other*. New York: Columbia University Press.
- Levinas, E. 2000. (1975/76 [1993]). *God, Death, and Time*. Transl. B. Bergo. Stanford: Stanford University Press.
- Levinas, E. 2001. (1947/78). *Existence and Existents*. Transl. A. Lingis. Pittsburgh: Duquesne University Press.
- Levinas, E. 2003. (1935). *On Escape = De l'évasion*. Transl. B. Bergo. Stanford: Stanford University Press.
- Levinas, E. 2004. (1947). *De l'existence à l'existant*. Ed. 2. éd. augm. Paris: J. Vrin.
- Levinas, E. 2005. (1947/87). *Time and the Other*. Transl. R. A. Cohen. Pittsburgh: Duquesne University Press.
- Levinas, E. 2006 a. (1974). *Autrement qu'être ou Au-delà de l'essence*. Paris: Kluwer Academics.
- Levinas, E. 2006 b. (1961). *Totalité et infini: Essai sur l'extériorité*. Paris: Kluwer Academics.
- Levinas, E. 2007 a. (1947). *Le temps et l'autre*. Ed. 9e éd. Paris: Presses Universitaires de France.
- Levinas, E. 2007 b. (1961). *Totality and Infinity: an Essay on Exteriority*. Transl. A. Lingis. Pittsburgh: Duquesne University Press.
- Levinas, E. 2008. (1974). *Otherwise than Being or Beyond Essence*. Transl. A. Lingis. Pittsburgh: Duquesne University Press.
- Llewelyn, J. 1995. *Emmanuel Levinas the Genealogy of Ethics*. London–New York: Routledge.
- Manning, R.J.S. 1993. *Interpreting Otherwise than Heidegger: Emmanuel Levinas's Ethics as First Philosophy*. Pittsburgh: Duquesne University Press.
- Marion, J.-L. 2001. *The Idol and Distance: Five Studies*. Transl. T. A. Carlson. New York: Fordham University Press.
- Marion, J.-L. 2005. (1998). A Note Concerning the Ontological Indifference, in Emmanuel Levinas. *Critical Assessments of Leading*

Philosophers, Vol. 1, ed. by C. Katz & L. Trout. Transl. J. L. Kosky. London—New York: Routledge: 312–325.

Rolland, J. 2003. Getting Out of Being by a New Path, in E. Levinas, *De l'évasion*. Ed. by B. Bergo. Stanford: Stanford University Press: 3–48.

Šerpytė, R. 2007. *Nihilizmas ir Vakarų filosofija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Wyschogrod, E. 1989. Derrida, Levinas and Violence, in *Derrida and Deconstruction*. Ed. by H. J. Silverman. New York–London: Routledge: 177–194.

THE MEANING OF SEPARATION FROM ANONYMITY BY EMMANUEL LEVINAS

Jolanta Saldukaitytė

Summary

The present article discusses the notion of anonymous existence in the early writings of Emmanuel Levinas. Raising the question of what is the meaning of escaping from this anonymity, the author shows that it is already the presumption or the influence of the intersubjective relation, and therefore also of ethics (which is inseparable from the intersubjective relation).

Examining the Levinasian notion of existence also helps to reveal his criticism of Western philosophy, especially that of Martin Heidegger. The author claims that the separation of the existent from anonymous existence is not simply a reversal or even a modification of the Heideggerian ontological difference, but rather the first step towards an alterity that is not an ontological difference.

Keywords: Levinas, Heidegger, existence, existents, anonymity, separation, ontology, ethics.